

СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

© Бойчук А. Б., 2015

Проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності у національній промисловості та інноваційну активність українських промислових підприємств. Визначено та систематизовано основні проблеми розвитку інноваційної діяльності на макро- та мезорівнях. Встановлено недоліки інноваційної політики держави та управління інноваційною діяльністю на українських промислових підприємствах. Доведено необхідність інноваційного шляху розвитку для промисловості України.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційна активність, інноваційний розвиток, національна промисловість.

A. B. Boychuk

Lviv Polytechnic National University

STATE OF INNOVATION ACTIVITIES AND KEY ISSUES OF INNOVATIVE POTENTIAL IN INDUSTRY OF UKRAINE

© Boychuk A. B., 2015

The essence of the concepts of “innovation capacity” and “innovation active enterprises” has been defined. They have analyzed the current state of innovation in local industry and innovation activity Ukrainian enterprises. In addition, there have been given the reasonable assessment of innovation in the industry of Ukraine during long period of time. As a result, they have found that since that time that our country gained independence the development of innovation in the industry of Ukraine is made completely chaotic, mostly only in individual enterprises that are trying to meet the demands of the market to ensure the competitiveness of its products. Thus national innovation industry is in a state of stagnation, moreover, shows a strong tendency towards further decline.

They have defined and systematized the key problems of the innovation potential of national industries, which primarily include: declarative government policy to support the development of innovative production; fall in the overall level of investment, which led to the loss of demand for scientific production; reorientation of national economic enterprises of the real economy sector in rapid return on invested capital; the high cost of credit resources of banks etc.

They have colligated shortcomings of innovation policy and innovation management at the industrial enterprises of Ukraine. In consequence of conducted research it can be stated that there is not defined strategic goals and objectives of innovation development, there also isn't introduced a long-term and medium-term forecasting and planning of socio-economic development in Ukraine. Reforms of the national economy and programs which were offered by presidents and governments of Ukraine during recent years, only formally declared state innovation focus and in no way influenced the growth in demand and production needs of the

economy to scientific and technical development. Priority directions of science and technology and innovation activities approved by Verkhovna Rada of Ukraine lost its meaning in Ukraine. They have ceased to hold contests to perform appropriate state scientific and technical programs and develop new ones. Competitive financing system as the main mechanism for funding science and innovation is lost. Legislation in science and technology that was turned out in the first decade of independent Ukraine in general has created favorable conditions for the development of Ukrainian science and economy of the state, but by amending and suspending the existing rules of law it lost stimulating factors of science, especially in the implementation of applied research, their implementation and the creation of intellectual property market, which led to a significant decrease in innovation activity of industrial enterprises.

The necessity for innovative development industry in Ukraine, as the only way to emerge from the financial and socio-political crisis is proved. Thus, it was found that one of the key strategic objectives that have to be set by our state in modern conditions is to find opportunities and to take effective measures aimed at enhancing the development of research and innovation potential to accelerate the technological development of national industry, improve its competitiveness and innovation.

Key words: innovation, innovative activity, innovative activity, innovative development, the national industry.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві рівень економічного розвитку країни уже давно визначається не стільки природними ресурсами та виробничим потенціалом, скільки рівнем інноваційної активності суб'єктів господарювання. Протягом тривалого часу багатство держави на природні ресурси означало стабільний розвиток, забезпеченість та процвітання. Втім, наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. ситуація кардинально змінилася. Такі держави, як Японія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Швеція, Швейцарія, Сінгапур, володіють доволі незначними запасами природних ресурсів, однак це не перешкоджає їм входити у першу двадцятку країн за рівнем конкурентоспроможності економіки, в першу чергу завдяки тому, що головним чинником формування ВВП цих країн є високотехнологічне обладнання та новітні технології. Водночас країни, основна частка експорту яких – сировинна база, посідають на порядок нижчі місця в рейтингу держав за рівнем конкурентоспроможності економіки.

Вагомість інновацій є беззаперечною як для економіки держави загалом, так і для окремих її суб'єктів господарювання. Розвиток держави у сучасному економічному середовищі практично неможливий без використання інновацій, перетворення наукових знань на технології та науково-технічні розробки для виробництва. Впровадження ж інновацій на підприємствах сприяє їхнім конкурентним перевагам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням стану інноваційної діяльності в українській промисловості, аналізу інноваційної діяльності національних промислових підприємств, проблемам розвитку інновацій у національній промисловості приділено значну увагу в працях українських науковців. Зокрема, дослідженням та аналізом цих питань займалися Л. І. Федулова, О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко, С. Л. Воробйов, Т. П. Крупельницька, Є. В. Белашов, В. О. Шевчук, В. С. Шовкалюк, В. І. Нежиборець, О. І. Совершенна, А. Г. Загородній, О. Є. Кузьмін, С. В. Князь, провідні науковці Центру Разумкова та ін. Разом з тим постійні зміни інноваційної активності промислових підприємств, спричинені фінансово-економічними кризами, новою законодавчою базою тощо вимагають подальших досліджень цих питань та аналізу сучасного стану і перспективи інноваційного розвитку українських промислових підприємств.

Метою статті є дослідження та аналіз стану інноваційної діяльності у промисловості України, визначення основних проблем розвитку інноваційної діяльності в національній промисловості та встановлення недоліків інноваційної політики держави та управління інноваційною політикою на українських промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна завжди позиціонувала себе як держава з високим науковим потенціалом. Втім, за роки незалежності ефективно налагодити інноваційну політику держави, на високому рівні сприяти розвитку науки та трансформувати інноваційні результати науковців у новітні технології і розробки нам так і не вдалося. В Україні довго не було вирішено навіть питання вимірювання інноваційної активності.

С. Мочерний стверджує, що інноваційна активність – цілеспрямована діяльність суб'єктів підприємницької діяльності щодо конструювання, створення, освоєння і виробництва якісно нових видів техніки, предметів праці, об'єктів інтелектуальної власності (патентів, ліцензій тощо), технологій, а також впровадження досконаліших форм організації праці й управління виробництвом. Основними чинниками інноваційної активності на макрорівні є темпи зростання державних витрат на розвиток науки та освіти, раціональна інноваційна політика держави, стимулювальна податкова, кредитна, амортизаційна політика тощо [1, с. 655].

У розвинених країнах світу щорічні витрати на розвиток науки становлять близько 3 % ВВП, в Україні впродовж 90-х років вони зменшилися з 2,6 % до 0,4 % ВВП, а в період з 2000 до 2014 р. – до критично низького рівня – 0,27 % ВВП. Хоча загальновідомо, що для самовідтворення наукової сфери необхідне її фінансування на рівні не нижче за 0,9 % ВВП [3].

Брак коштів та застарілість матеріально-технічної бази суттєво обмежують можливості проведення в Україні наукових досліджень та їх використання на світовому рівні. Важливий макроекономічний показник інноваційної активності – поступове зближення витрат кожної країни на НДДКР та капіталовкладень. Макроекономічними показниками такої активності є також кількість об'єктів інтелектуальної власності (передусім патентів, ліцензій) на 1000 жителів, сальдо зовнішньої торгівлі ними, наукомісткість продукції тощо. На інноваційну активність на макрорівні впливають інтелект нації, народу (сукупність здібностей і творчих обдарувань людей, їх освітньо-кваліфікаційний та культурний рівні), оптимальне поєднання ринкових важелів саморегулювання економіки з державним та наддержавним, плюралізм форм власності, конкуренція тощо. На макрорівні такими чинниками є організаційні структури управління підприємством, ступінь розвитку економічної демократії, кількість ризикових підприємств, впровадження новітніх форм і систем заробітної плати, інноваційного менеджменту, умов конкурентної боротьби, здійснення інноваційної політики [1, с. 655].

Своєю чергою, інноваційно активним підприємством українська статистика вважає підприємство, що займається будь-якою інноваційною діяльністю. До 2008 р. інноваційною діяльністю українська статистика вважала упровадження лише технологічних інновацій, маркетингові ж та управлінські інновації не брали до уваги. Отож багато років в Україні існувала проблема самого виміру інновацій та інноваційної активності підприємств [2].

З урахуванням цього можна зауважити, що розвиток інноваційної діяльності в Україні перебував та перебуває на неналежному рівні, адже неможливо ефективно управляти певним процесом, не маючи адекватної та достовірної статистичної інформації про нього.

Аналізуючи стан розвитку інноваційної діяльності в Україні, цілком справедливо можна зробити висновок, що її розвиток за часів незалежності нашої держави здійснюється абсолютно хаотично, переважно лише на окремих підприємствах, які намагаються відповідати вимогам ринку задля забезпечення конкурентоспроможності власної продукції [4].

Незважаючи на доволі високий науковий потенціал України, який більшою мірою сформований ще за Радянського Союзу, кризові явища у нашій державі в період 90-х років, згодом 2008–2009 рр., а тепер 2014–2015 рр. призвели до втрати попиту на наукову продукцію на внутрішньому ринку, що пояснюється падінням загального рівня інвестицій, зростанням взаємної заборгованості й переорієнтацією економічної діяльності з реального сектору в сектор швидкої віддачі інвестованого капіталу, декларативністю урядової економічної політики щодо підтримки інноваційного розвитку виробництва, високою вартістю кредитних ресурсів банків та низкою інших істотних факторів.

Отже, інноваційна діяльність українських промислових підприємств перебуває у стані стагнації, і навіть більше, демонструє стійку тенденцію до подальшого зниження. За статистичною інформацією, наведеною у табл. 1, динаміка цих процесів є нестабільною та доволі різноманітною.

Основні показники інноваційної діяльності у промисловості України*

Показники Роки	Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, од.	Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	Кількість освоєних інноваційних видів продукції, од.	Кількість упроваджених нових технологічних процесів, од.	
					Разом	Зокрема маловідхідні, ресурсозбережні
1995	2002 22,9	-	-	11472	2936	1044
1996	1729 19,3	-	-	9822	2138	688
1997	1655 17,0	-	-	10379	1905	600
1998 1503		15,1	-	10796	1348	467
1999 1376		13,5	-	12645	1203	423
2000 149		14,8	-	15323	1403	430
2001 1503		14,3	6,8	19484	1421	469
2002 1506		14,6	7,0	22847	1142	430
2003	1120 11,5		5,6	7416	1482	606
2004 958		10,0	5,8	3977	1727	645
2005 810		8,2	6,5	3152	1808	690
2006 999		10,0	6,7	2408	1145	424
2007 1186		11,5	6,7	2526	1419	634
2008 1160		10,8	5,9	2466	1647	680
2009 1180		10,7	4,8	2685	1893	753
2010 1217		11,5	3,8	2408	2043	479
2011 1327		12,8	3,8	3238	2510	517
2012 137		13,6	3,3	3403	2188	554
2013 1312		13,6	3,3	3138	1576	502

* Сформовано автором за [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18].

З наведених у табл. 1 показників бачимо, що протягом 1995–2013 рр. кількість промислових підприємств, які впроваджували інновації, зменшилася на 34,5 %, а їх частка у загальній кількості промислових підприємств за аналізований період скоротилася майже вдвічі, а саме – із 22,9 % до 13,6 %, що є вкрай низькими показниками порівняно із розвиненими країнами, де частка промислових підприємств, що впроваджують інновації, становить 60–70 % [22].

Аналіз кількості освоєних інноваційних видів продукції та впроваджених нових технологічних процесів, зокрема маловідхідних, ресурсозбережних, свідчить, що ситуація з інноваційною діяльністю на промислових підприємствах України ще гірша, ніж показує аналіз двох попередніх показників (кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації, та питомої ваги цих підприємств у промисловості). Так, за роки незалежності України кількість освоєних інноваційних видів продукції зменшилася майже в чотири рази, або на 72,6 %, а саме – з 11472 од. у 1995 р. до 3138 од. у 2013 р. А кількість впроваджених нових технологічних процесів за аналогічний період знизилася на 46,3 %, або, з 2936 од. до 1576 од., зокрема впровадження маловідхідних, ресурсозбережних нових технологічних процесів – з 1044 од. до 502 од., або на 51,9 %. Це, зокрема, свідчить про те, що за період незалежності України не лише зменшилася кількість промислових підприємств, що займаються впровадженням інновацій, але й в рази знизилася інноваційна активність інноваційно-орієнтованих промислових підприємств.

Наслідком поступового формування та закріплення в Україні моделі економіки, що ґрунтується, як правило, на низькотехнологічних галузях і укладах, стало поглиблення у промисловому комплексі держави тенденції домінування виробництва з низькою наукоємністю [19]. Це також відобразилося на питомій вазі реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, яка, як видно з табл. 1, з 6,8 % у 2001 р. знизилася більш ніж удвічі – до 3,3 % у 2013 р. Це, знову ж таки, свідчить про вкрай негативну тенденцію до зниження інноваційної активності промислових підприємств.

Аналізуючи показники, наведені у табл. 1, бачимо, що пік стагнації інноваційної активності промислових підприємств в Україні припадав на кризові для держави періоди: 1999, 2004–2006, 2008–2010 роки та з 2013 р. і до сьогодні. Між зазначеними періодами спостерігалось деяке пожвавлення інноваційної активності промислових підприємств, втім, воно було незначним та не стало рушієм для розвитку інноваційної діяльності в Україні. Так, після найбільшого падіння у 2005 р. показників кількості підприємств, що впроваджували інновації та їх питомої ваги в загальній кількості промислових підприємств, які на той час становили 810 од. та 8,2 % відповідно, на промисловому ринку інновацій відбулося їх часткове зростання. Як наслідок, вже у 2007 р. ці показники досягли рівня 1186 од. та 11,5 % відповідно. Втім, уже у наступні два роки, а саме у 2008 р. та 2009 р., спостерігався застій та навіть незначний спад у розвитку інноваційної діяльності в Україні. І лише у 2010 р. показники кількості підприємств, що впроваджували інновації, та їх питомої ваги в загальній кількості промислових підприємств повернулись до позицій трирічної давності, а саме становили 1217 од. та 11,5 %. Незначне зростання зазначених показників тривало до 2012 р. (1371 од. та 13,6 % відповідно), після чого знову розпочався черговий їх спад.

Інші основні показники інноваційної діяльності у промисловості України, а саме питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, кількість освоєних інноваційних видів продукції та кількість впроваджених нових технологічних процесів протягом аналізованого періоду теж демонстрували загальну тенденцію до зниження, щоправда, періоди зниження та часткового зростання цих показників не завжди збігались між собою та з відповідними періодами двох попередньо проаналізованих показників, інколи демонструючи навіть протилежні тенденції.

Як і у випадку з кількістю підприємств, що впроваджували інновації, та їх питомою вагою в загальній кількості промислових підприємств, за аналізований період перше “дно” показника “кількість освоєних інноваційних видів продукції” спостерігалось ще у 1996 р. Того року було освоєно лише 9822 одиниці інноваційних видів продукції. Протягом наступних шести років, незважаючи на деякий спад інших показників інноваційної діяльності у промисловості України, кількість освоєних інноваційних видів продукції лише зростала. Варто також зазначити, що це відбувалося на фоні зменшення кількості підприємств, що впроваджували інновації. Отже, вже у 2002 р. показник “кількість освоєних інноваційних видів продукції” досяг свого історичного

максимуму, а саме – 22847 одиниць. Втім, уже наступного року кількість освоєних інноваційних видів продукції різко знизилася до 7416 одиниць та продовжувала знижуватися аж до 2010 р., в якому освоєно всього 2408 видів інноваційної продукції, що і стало історичним мінімумом зазначеного показника за період незалежності України. В наступні роки і до сьогодні спостерігалось деяке коливання обсягу освоєних інноваційних видів продукції у напрямі зростання, втім, воно було незначним.

Дещо іншою за аналізований період була тенденція коливань показника “кількість впроваджених нових технологічних процесів” на промислових підприємствах України, близького за характерними ознаками до попереднього аналізованого показника. Як і у випадку з аналізом попередніх показників інноваційної діяльності в промисловості України у перші роки аналізованого періоду, кількість впроваджених нових технологічних процесів лише зменшувалася. Така тенденція тривала до 1999 р. Того року було впроваджено лише 1203 нові технологічні процеси на промислових підприємствах України. Після незначного зростання упродовж наступних двох років вже 2002 р. цей показник досяг свого історичного мінімуму, а саме – 1142 нові технологічні процеси. Варто зазначити, що це відбувалося на фоні зростання усіх інших основних показників інноваційної діяльності в промисловості України. Після цього і дотепер з інтервалом у кілька років показник “кількість впроваджених нових технологічних процесів” в українській промисловості демонстрував незначне зростання з подальшим різким спадом до межі свого найнижчого рівня за аналізований період.

Що ж до питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, то інформація про її частку в статистиці інновацій України є лише з 2001 р. Втім, і за цей період можна зробити висновок, що показник прямував переважно до зменшення з періодами часткового зростання. Найвищий рівень питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в складі промислової спостерігався 2002 р. та становив 7 %, після чого відбувся значний його спад. Втім, уже через чотири роки зазначений показник досяг свого максимального значення та становив у 2006–2007 рр. 6,7 %. Надалі питома вага реалізованої інноваційної продукції в складі промислової лише знижувалася і вже 2013 р. становила всього 3,3 %.

Підсумовуючи вищезазначене, вкотре доходимо висновку, що інноваційна діяльність на промислових підприємствах України ведеться абсолютно хаотично, динаміка інноваційних процесів є нестабільною, а в багатьох випадках і нелогічною. Це підкреслюють ситуації, коли упродовж певного нетривалого періоду окремі показники інноваційної діяльності в промисловості України демонструють протилежно різні тенденції розвитку.

Згідно з чинним законодавством України, інноваційний розвиток в нашій державі забезпечується за рахунок фінансування з різних джерел. До них науковці та українське законодавство зараховують: власні кошти, кошти державного та місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, кошти українських та іноземних інвесторів, а також кредитні кошти та кошти інших джерел. У Законі України “Про наукову і науково-технічну діяльність” зазначено, що одним з основних важелів здійснення державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності є бюджетне фінансування. А стаття 34 цього Закону вказує, що держава має забезпечувати бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності, крім видатків на оборону, в розмірі не менше ніж 1,7 % ВВП України [20]. Втім, попри законодавче врегулювання питань фінансування наукової та науково-технічної діяльності, встановлені нормативи бюджетного фінансування цих напрямів не дотримуються. Показовим у цьому плані є те, що, за розрахунками фахівців, рівень фінансування НДДКР в Україні останніми роками впритул наблизився до рівня видатків СРСР на початку 1950-х років. І більше, щорічні фактичні потреби на ведення науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні задовольняються не більше ніж на 16 % [21].

Отож, основним джерелом фінансування інновацій у промисловості України залишаються власні кошти підприємств. Їх перевага серед інших джерел фінансування інноваційної діяльності зумовлена недостатньо чітким та надміру складним процесом залучення фінансових ресурсів, зумовленим передусім несприятливим інвестиційним кліматом та нерозвиненістю венчурного фінансування інноваційної діяльності [19]. Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності у промисловості України за джерелами наведено у табл. 2.

Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності у промисловості України за джерелами*

Джерело фінансування	Роки													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загалом фінансування	млн грн.	1757,1	1971,4	3013,8	3059,8	4534,6	5751,6	6160	10821	11994,2	7949,9	8045,5	11480,6	9562,6
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
За рахунок власних коштів	млн грн.	1399,3	1654	2141,6	2148,4	3501,5	5045,4	5211,4	7969,7	7264	5169,4	4775,2	7585,5	6973,4
	%	79,6	83,9	71,1	70,2	77,3	87,7	84,6	73,7	60,6	65,5	59,3	63,9	72,9
За рахунок коштів держбюджету	млн грн.	7,7	55,8	44,6	93	63,4	28,1	114,4	144,8	336,9	127,87	149,2	224,3	24,7
	%	0,4	2,8	1,5	3	1,4	0,5	1,9	1,3	2,8	1,6	1,1	2	0,3
За рахунок коштів місцевих бюджетів	млн грн.	1,8	2,6	2,6	3,1	1,6	14,9	14	7,3	15,8	7,4	5,7	17,6	157,7
	%	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	1,6
За рахунок коштів позабюджетних фондів	млн грн.	33,4	23,5	6,3	0,5	0,6	0,3	0	2,0	1	1,7	0,9	-	2,2
	%	1,9	1,2	0,2	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0
За рахунок коштів українських інвесторів	млн грн.	49,4	34,9	58,7	112	10,6	79,6	263	26,2	169,5	31	31	154,5	123,7
	%	2,8	1,8	1,9	3,7	0,2	1,4	0,4	0,2	1,4	0,4	0,4	1,3	1,3
За рахунок коштів іноземних інвесторів	млн грн.	133,1	58,6	264,1	130	112,4	157,9	176,2	321,8	115,4	1512,9	2411,4	994,8	1253,2
	%	7,6	3	8,8	4,3	2,5	2,7	2,9	3	1	19	30	8,7	13,2
За рахунок кредитних коштів	млн грн.	109,1	118,9	380,2	551,1	806,4	409,7	522,5	2000,7	4045,0	941,6	626,1	2407,8	630,2
	%	6,3	6	12,6	18	17,8	7,1	8,5	18,5	33,7	11,8	7,8	21	6,6
За рахунок коштів інших джерел	млн грн.	22,5	23	114,7	21,7	38,2	15,7	95	350,4	47,6	158,9	108,2	994,6	397,6
	%	1,3	1,2	3,8	0,7	0,8	0,3	1,5	3,2	0,4	2,1	1,3	7	4,2

*Сформовано автором за [5; 6; 7; 8; 9; 10; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18].

Аналізуючи показники, наведені у табл. 2, бачимо, що частка власних коштів підприємств у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності на промислових підприємствах України коливалася впродовж 2000–2013 рр. в діапазоні 52–88 %, переважно перевищуючи рівень 70 %. Вражає мізерність фінансування інноваційної діяльності у промисловості за рахунок коштів місцевих бюджетів, позабюджетних фондів та коштів українських інвесторів. Частка перших двох зазначених джерел за аналізований період була близькою до нуля, за винятком 2000 та 2001 рр., коли частка фінансування інноваційної діяльності у національній промисловості за рахунок коштів позабюджетних фондів становила 1,9 % і 1,2 % відповідно; та 2013 р., коли частка фінансування інноваційної діяльності у промисловому секторі України за рахунок місцевих бюджетів досягала 1,6 %. Що ж до коштів національних інвесторів, то частка цього джерела фінансування інновацій у національній промисловості коливалася у доволі широкому для неї діапазоні. Найвищою вона була у 2003 р. та становила 3,7 %, а найнижчою – уже наступного 2004 р. та передкризового 2007 р., коли її значення опускалося до рівня 0,2 %.

Рівень фінансування інноваційної діяльності у промисловості України за рахунок кредитних коштів є відзеркаленням ситуації у національній економіці, грошово-кредитній політиці держави та особливо у банківській сфері. Так, після кризи кінця 90-х частка кредитних коштів у фінансуванні інновацій у промисловості стрімко зростала, і вже у 2003–2004 рр. була близькою до 18 %. Втім, Помаранчева революція в Україні кінця 2004 – початку 2005 рр. серйозно вплинула на банківську сферу в Україні та, як наслідок, уже в 2005 р. частка фінансування інновацій у національній промисловості за рахунок кредитних коштів впала до рівня 7,1 %. Після цього, у міру стабілізації ситуації в економіці держави загалом та у банківській системі країни зокрема, частка зазначеного джерела зростала та вже 2008 р. становила 33,7 %. Проте чергова світова фінансова криза у наступні два роки обвалила зазначений показник більш ніж вчетверо (до рівня 7,8 %). Втім, уже 2011 р. частка кредитних коштів у фінансуванні інновацій досягла історичного максимуму – 38,3 %, після чого знову продовжила тенденцію до зниження та вже 2013 р. впала до рівня 2000, 2001 років (6,6 %).

Зазначимо, що рівень частки фінансування інновацій за рахунок кредитних коштів тісно пов'язаний із часткою фінансування інновацій за рахунок власних коштів, а саме – у разі зростання першого показника другий відповідно знижується і навпаки. Це і спостерігалось в інноваційній діяльності національної промисловості, що видно з табл. 2. За найвищих показників рівня фінансування інновацій у промисловості за рахунок кредитних коштів, частка яких становила 33,7 % у 2008 р. та 38,3 % у 2011 р., – частка фінансування інноваційної діяльності на українських промислових підприємствах за рахунок власних коштів знижувалася до свого мінімального рівня за аналізований період, а саме до 60,6 % та 52,9 % відповідно. І навпаки, за найнижчих показників рівня фінансування інновацій у промисловому секторі за рахунок кредитних коштів, частка яких становила 6,3 % у 2000 р. та 6 % – у 2001 р., частка фінансування інноваційної діяльності на українських промислових підприємствах за рахунок власних коштів наближалася до максимуму за аналізований період та становила 79,6 % та 83,9 % відповідно у 2000 та 2001 роках.

На відміну від національних, іноземні інвестори активніше вкладали кошти у розвиток інноваційної діяльності у промисловості України. Втім, частка цього джерела фінансування все ж залишається незначною. Винятком щодо цього став 2010 р., коли інноваційна діяльність в національній промисловості була профінансована за рахунок коштів іноземних інвесторів на суму 2411,4 млн грн., що становило 30 % від всього обсягу фінансування інновацій у промисловості України. Найнижчий рівень іноземних інвестицій у інновації національної промисловості спостерігався кризового 2008 р. та становив всього 321,8 млн грн., або 1 % від загального обсягу фінансування. В усі інші роки аналізованого періоду частка фінансування інновацій у національній промисловості за рахунок коштів іноземних інвесторів коливалася в діапазоні від 2 % до 19 %.

Надскладною залишається ситуація із бюджетним фінансуванням інноваційної діяльності у національній промисловості. За аналізований період частка коштів держбюджету в загальному обсязі фінансування інновацій на промислових підприємствах України не перевищувала 3 % (2003 р.), і навіть більше, останніми роками мала тенденцію до зниження, впавши у 2013 р. до рівня 0,3 %. Це

в десятки разів менше, ніж у розвинених країнах світу, де урядові витрати на фінансування інноваційної діяльності становлять 7–15 % від загальних. Винятком є хіба що Японія, де переважну частину інвестицій в інновації (близько 97 %) забезпечують промислові компанії [21].

Результати аналізу свідчать, що фінансування інноваційної діяльності у промисловості України здійснюється на вкрай низькому рівні. Основна частка цього фінансування – власні кошти підприємств, які, відчуваючи конкуренцію, змушені покращувати якість своєї продукції та технологію виробництва, втім, лише у тих межах, щоб залишатися на ринку. Це підтверджує той факт, що ліцензійні технології, які впроваджуються на українських промислових підприємствах, переважно не належать до останніх світових досягнень [21], що теж закріплює технологічну відсталість української промисловості. Підтвердженням вищезазначеного є також той факт, що, за статистичними даними, лівову частку витрат національних промислових підприємств на інновації становили саме витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, пов'язаних із впровадженням інновацій. Водночас частка витрат на дослідження і розробки та придбання нових технологій (придбання інших зовнішніх знань) залишається вкрай низькою. Результати дослідження щодо обсягу та частки витрат українських промислових підприємств за напрямками наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності*

	2005		2010		2011		2012		2013	
	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%
Разом витрат	5751,6	100	8045,5	100	14333,9	100	1480,6	100	9562,6	100
Зокрема за напрямками:										
Дослідження і розробки	612,3	10,6	996,4	12,4	1079,9	7,5	1196,3	10,4	1638,5	17,1
Придбання нових технологій (інших зовнішніх знань)	243,4	4,2	141,6	1,8	324,7	2,3	47	0,4	87	0,9
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	3149,6	54,8	5051,7	62,8	10489,1	73,2	8051,8	70,1	5546,3	58,0
Інші витрати	1746,3	30,4	1855,8	23,1	2440,2	17	2185,5	19	2290,9	24,0

* Сформовано автором за [8; 9; 10].

Як видно з табл. 3 та як зазначено вище, найбільша частка у загальному обсязі витрат за напрямками інноваційної діяльності національних промислових підприємств – придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. За аналізований період вона жодного разу не опускалася нижче від 54 %, і навіть більше, спостерігалася тенденція до її зростання. Так, якщо у 2005 р. частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення становила 54,8 % у загальному обсязі витрат на інновації в українській промисловості, то вже 2010 р. – зросла до 62,8 %, а в наступні роки перевищувала 70-відсотковий поріг. Втім, уже 2013 р. різко обвалилася, наблизившись до свого мінімуму, та становила 58 %.

Водночас витрати промисловців на дослідження і розробки за аналізований період значно нижчі за їхні витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Отже, частка витрат на дослідження і розробки у промисловості України за аналізований період коливалася в межах 7–17 %, що вкрай недостатньо для розвитку інноваційної діяльності. Ще нижчими були витрати промислових підприємств на придбання нових технологій (інших зовнішніх знань). До цих витрат зараховують і придбання виключних майнових прав на винаходи, корисні моделі,

промислові зразки, ліцензій та ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів. Частка таких витрат була найменшою в структурі загального обсягу витрат на інновації у національній промисловості та демонструвала тенденцію до зниження. Якщо ще у 2005 р. частка витрат на придбання нових технологій (інших зовнішніх знань) становила 4,2 %, то уже 2013 р. зменшилася до 0,9 %.

Проаналізоване вище засвідчує, що пріоритети інноваційної діяльності українських промислових підприємств неухильно зміщуються від інтелектуальної складової інноваційного процесу у бік його практичних стадій впровадження. Це пояснюється прагненням у найкоротші терміни оновити матеріально-технічну базу і підвищити технологічний рівень виробництва у національній промисловості. Це насправді виправдано як самою природою інноваційних процесів, які вимагають постійної модернізації виробничої діяльності, так і, мабуть найбільше, економічною ситуацією в державі, яка через часті кризи провокує прагнення підприємств до швидкої окупності інвестованих в інновації коштів. Це, своєю чергою, знизило прагнення промислових підприємств до інвестування коштів у дослідження і розробки, нові технології, придбання патентів, виключних майнових прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій та ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів [22].

Аналізуючи статистичні дані інноваційної діяльності в Україні, крім згаданого, варто також зазначити, що рівень інноваційної активності промислових підприємств тісно пов'язаний з розміром підприємства і прямо пропорційний до нього. Понад дві третини підприємств, що здійснювали витрати на інноваційну діяльність у промисловості, мали понад 1000 працівників. Якщо ж брати до уваги промислові підприємства, що займалися інноваційною діяльністю з чисельністю працівників понад 500 осіб, то їх частка в загальній кількості промислових підприємств, які витрачали кошти на інновації, перевищує 85 % [6, 16 17, 18]. Це пояснюється тим, що інноваціями у національній промисловості займаються переважно великі, економічно сильні підприємства, які мають для цього достатні фінансові, інтелектуальні та кадрові ресурси.

На основі проведеного аналізу та досліджень доходимо висновку, що проблема неналежного рівня інноваційної діяльності у національній промисловості та низького рівня інноваційної активності українських промислових підприємств є системною та зумовлена передусім загальними принципами організації соціально-економічної діяльності України. У державі не визначені стратегічні цілі й завдання інноваційного розвитку, не запроваджено довгострокового та середньострокового прогнозування та планування соціально-економічного розвитку, як це передбачено у розвинених країнах світу та державах ЄС. Реформи національної економіки і програми, що пропонували президенти та уряди України упродовж останніх років, лише формально декларували інноваційну спрямованість держави і ніяк не вплинули на зростання попиту виробництва та потреби економіки в наукових, науково-технічних розробках. Втратили значення затверджені Верховною Радою України пріоритетні напрями розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності в Україні. Припинилося проведення конкурсів на виконання відповідних державних науково-технічних програм та розроблення нових. Втрачено систему конкурсного фінансування як основного механізму фінансування науки та інновацій [3].

Не сприяла розвитку інноваційної діяльності у національній промисловості та Україні загалом і законодавча база, яка останніми роками зазнала істотних змін. Законодавство у науково-технічній сфері, що напрацьовувалося у перше десятиріччя незалежної України, загалом створило сприятливі умови для розвитку української науки та економіки держави, про що свідчать показники інноваційної діяльності у національній промисловості, наведені у табл. 1, 2 та 3. Але через внесення змін та призупинення норм дії законів втрачено стимулювальні чинники розвитку науки, особливо в частині реалізації прикладних розробок, їх упровадження та створення ринку інтелектуальної власності, що призвело до суттєвого зниження інноваційної активності промислових підприємств. Зокрема, зупинено реалізацію законів України “Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій”, “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”, стримується реалізація законів України “Про наукові парки” та “Про державне регулювання діяльності у сфері

трансферу технологій” та державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки”. Відсутній план заходів із запровадження Концепції розвитку національної інноваційної системи. Не виконуються положення Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” щодо бюджетного фінансування науки на рівні 1,7 відсотка ВВП, принципи базового і конкурсного забезпечення науки та заходи зі створення сприятливих економічних умов діяльності наукових установ. У зв’язку з цим перестали діяти фінансові, податкові, кредитні стимули розвитку інноваційної діяльності, трансферу технологій, зокрема з оцінки та використання об’єктів права інтелектуальної власності, відсутні стимули щодо залучення коштів приватних підприємств у проведення досліджень і розробок [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Такий критичний стан української наукової та науково-технічної сфери значною мірою зумовлений відсутністю ефективної системи державного управління наукою, яка відповідально відстоювала б дотримання вимог законодавства та сучасні потреби розвитку національної науки, забезпечувала б її взаємодію з виробництвом, здійснювала б необхідну координацію наукових досліджень і розробок. Тому однією з найважливіших стратегічних цілей, які в сучасних умовах має ставити перед собою наша держава, є пошук можливостей та вжиття дієвих заходів, спрямованих на активізацію розвитку науково-технічного та інноваційного потенціалу щодо прискорення технологічного розвитку національної промисловості, підвищення її конкурентоспроможності та інноваційності.

Надалі автор планує зосередити увагу на дослідженні особливостей поняття інноваційного потенціалу підприємств, методах його визначення та оцінювання, а також способах підвищення рівня інноваційного потенціалу на промислових підприємствах України.

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000 – 864 с. 2. Совершенна І. О. Розвиток інноваційної діяльності в Україні (аналіз за європейською методологією) // Інноваційна економіка: Всеукр. наук.-виробн. журнал / І. О. Совершенна, І. М. Підкамінний – Тернопіль, 2012. – № 7’2012(33). – 354 с. 3. Про рекомендації парламентських слухань на тему: “Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави”: Постанова Верховної Ради України від 11 лютого 2015 року № 182-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/182-19> 4. Сидорчук І. П. Оцінка сучасного стану інноваційного розвитку промислових підприємств України // Наукові записки Національного університету “Острозька академія” серія “Економіка” / І. П. Сидорчук – Острог, 2013. – № 23’2013 – 380 с. 5. Наукова та інноваційна діяльність (1990–2013рр.) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / [відповідальний за випуск Калачова І. В.] – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держстату України”, 2008. – 361 с. 7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / [відповідальний за випуск Калачова І. В.] – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держстату України”, 2010. – 347 с. 8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / [відповідальний за випуск Калачова І. В.] – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держстату України”, 2012. – 305 с. 9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / [відповідальний за випуск Калачова І. В.] – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держстату України”, 2013. – 287 с. 10. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / [відповідальний за випуск Карамазіна О. О.] – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держстату України”, 2014. – 314 с. 11. Статистичний щорічник України за 1998 рік / [відповідальний за випуск Головка В. А.]; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Техніка, 1999. – 575 с. 12. Статистичний щорічник України за 2000 рік / [відповідальний за випуск Головка В. А.]; за ред. О. Г. Осауленка. – Київ: “Техніка”, 2001. – 598 с. 13. Статистичний щорічник України за 2001 рік / [відповідальний за випуск Головка В. А.]; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Техніка, 2002. – 643 с. 14. Статистичний щорічник України за 2002 рік / [відповідальний за випуск Головка В. А.]; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2003. – 663 с.

15. Статистичний щорічник України за 2003 рік / [відповідальний за випуск Головка В. А.]; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2004. – 632 с. 16. Статистичний щорічник України за 2004 рік / [відповідальний за випуск Головка В. А.]; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2005. – 591 с. 17. Статистичний щорічник України за 2005 рік / [відповідальний за випуск Головка В. А.]; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2006. – 575 с. 18. Статистичний щорічник України за 2006 рік / [відповідальний за випуск Забродський П. П.]; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2007. – 551 с. 19. Інноваційний розвиток промисловості, як складова структурної трансформації економіки України: Аналітична доповідь / О. Собкевич, А. Сухоруков, А. Шевченко [та ін.] – К.: НІСД, 2013. – 71с. 20. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ 21. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації [Електронний ресурс]: аналітична доповідь центру Разумкова. – Електрон. дані (1 файл). – 2004. – № 7. – [25 с.]. – Режим доступу: http://www.isers.org/additional/analytical_report_NSD55_ukr.pdf. 22. Федулова Л. І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України / Л. І. Федулова // Економіка України: всеукр. щоміс. наук. журнал. – 2013. – № 4 (617). – С. 15–23.